

<http://dx.doi.org/10.15589/jnn20140204>

УДК 332.1:334.012.64

Г 83

COMPETITIVENESS OF SMALL BUSINESS AS A FACTOR OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА – ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Nataliia V. Hryshyna

natalia.gryshyna@nuos.edu.ua

ORCID: 0000-0003-1768-750X

Н. В. Гришина,

викл.

National University of Shipbuilding, Mykolayiv

Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

Abstract. Small business is an important factor of the post-crisis development of economy; it reorganizes the country's economy. Also, it makes a particular contribution to the increase of volumes of products which are sold in particular regions. The improvement of the competitiveness of the small business requires the formation of the appropriate concept which will contribute further to the social and economic development of the region. The aim of the study is the identification of the conceptual foundations of the competitiveness of small business as the factor of social and economic development of the region. The international ratings and evaluation of the level of countries' development and their competitiveness are considered. Various international organizations develop their own systems of indicators which reflect the level of business potential of a country (region). It is revealed that the level of competitiveness of our country is rather low, which causes a dynamic and harmonious development of small business as an important prerequisite of qualitative structural reorganization of economy and acceleration of the innovative processes in the country as well as in its separate regions. The studies have shown that it is required to improve the investment policy which guarantees the achievement of macroeconomic stabilization, increase of the investment attractiveness of our country for foreign and domestic investors.

Keywords: competitiveness, small business, development, region.

Анотація. Розглянуто проблеми підвищення конкурентоспроможності малого підприємництва. Обґрунтовано та запропоновано формування концепції конкурентоспроможності малих підприємств у Миколаївській області.

Ключові слова: конкурентоспроможність, мале підприємництво, розвиток, регіон.

Аннотация. Рассмотрены проблемы повышения конкурентоспособности малого предпринимательства. Обосновано и предложено формирование концепции конкурентоспособности малых предприятий в Николаевской области.

Ключевые слова: конкурентоспособность, малое предпринимательство, развитие, регион.

REFERENCES

- [1] Varnalii Z.S. Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky [Small business: the bases of theory and practice: study guide]. Kyiv, Znannia Publ., 2008. 432 p.
- [2] Vorzhakova Yu.P., Dovhan L.Ye. Zovnishni ta vnutrishni chynnyky formuvannia konkurentospromozhnosti malykh pidpriyemstv (External and inner factors of formation of small business competitiveness). Available at: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-4.pdf>.
- [3] Kak Ukraine vybratsya iz krizisa. Retsepty uspeshnykh reformatorov (How Ukraine can get out from crisis. Recipes from successful reformists). Available at: <http://www.finance.liga.net> (Accessed 13 March 2014).
- [4] Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia: monohrafiia [Enterprise competitiveness: estimation of level and directions of increase: monograph]. Odessa, Atlant Publ., 2013. 470 p.
- [5] Kryvenko L.V. Stratehichni priorytety pidvyshchennia konkurentospromozhnosti maloho biznesu v Ukraini [Strategic priorities of increase of small business competitiveness in Ukraine]. Ekonomika: problemy teorii ta praktyky, Zbirnyk naukovykh prats [Economy: problems of theory and practice, Collection of scientific papers], 2008, issue 241, pp. 94–97.

- [6] Modernizatsiia mekhanizmiv rozvytku maloho ta serednoho biznesu: monohrafiia [Modernization of development mechanisms of small and medium-sized business: monograph]. Donetsk: NASU, Institute of industrial economy Publ., 2011. 326 p.
- [7] Otchet o konkurentosposobnosti Ukrainy 2012. Opublikovan Fondom «Effektivnoe Upravleniye» (Report on the competitiveness of Ukraine 2012. Effektivnoe Upravlenie Publ.). Available at: <http://www.feg.org.ua>.
- [8] Parsyak V.N. Kilkisna otsinka konkurentospromozhnosti maloho pidpriemnytstva [Quantitative estimation of small business competitiveness]. Ekonomika: problemy teorii ta prychny [Economy: theory problems and reasons], 2003, issue 167, pp. 77–80.
- [9] Pro stan ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini: Natsionalna dopovid, Derzhavnyi komitet Ukrainy z pytan rehuliatornoj polityky ta pidpriemnytstva [On state and prospects of business development in Ukraine: National report, State committee of Ukraine on questions of regulatory policy and business]. Kyiv, 2010.
- [10] Shchorichne Poslannia Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2012 rotsi» [On inner and external situation of Ukraine in 2012: annual message of the President of Ukraine to Verkhovna Rada]. Kyiv, NISD Publ., 2012. 256 p.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з основних постулатів розвитку економік високорозвинутих країн є всебічна підтримка та стимулювання розвитку малого підприємництва як запорука не лише успішного функціонування економік окремих регіонів чи держав, але й поліпшення добробуту та благополуччя їх населення. Напрямок на інтеграцію України до Європейської спільноти визначив перед вітчизняною економікою ряд питань, чи не найважливішим з яких є підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу. За таких умов актуальними є дослідження конкурентоспроможності вітчизняних малих підприємств з метою їх ефективного розвитку і функціонування в посткризових умовах регіональної економіки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі основи конкурентоспроможного розвитку підприємств знайшли своє відображення в роботах таких відомих учених, як П. Друкер, М. Єрмошенко, Ю. Іванов, О. Кузьмін, М. Портер, Р. Фатхутдінов, А. Юданов та ін. Різноманітні аспекти розвитку малого підприємництва досліджені у наукових працях вітчизняних вчених: О. Амоши, П. Беленького, А. Бутенко, З. Варналія [1], Л. Вороніної, В. Гейця, В. Герасимчука, В. Гриньової, М. Єрмошенка, А. Козаченко, Л. Котлярова, С. Лазарєвої, П. Орлова, В. Парсяка, І. Райніна, А. Скрипника, О. Тіщенко, Н. Шлафман. Але деякі аспекти зазначеної проблеми на рівні окремих регіонів потребують подальшого дослідження.

МЕТОЮ СТАТТІ є виявлення концептуальних основ конкурентоспроможності малого підприємництва як фактора соціально-економічного розвитку регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах післякризового відновлення економіки важливим завданням є поліпшення бізнес-клімату як одного «із ключів до розкриття підприємницького

потенціалу України, досягнення більш високої конкурентоспроможності та підвищення соціальних стандартів» [10].

Мале підприємництво є особливим типом підприємницької діяльності, економічна природа якого визначається такими чинниками: організаційно-виробничими, до яких належать масштаб виробництва, особливості управління трудовими відносинами; соціально-економічними, які впливають з приватної власності як основи діяльності, що зумовлює автономність і функціонування на підставі власної відповідальності та особистого ризику [5].

Серед найбільш значних переваг малих підприємств слід відмітити, насамперед, їхню мобільність, здатність швидко реагувати на зміни в зовнішньому економічному, політичному, науково-технічному середовищі та спроможність найбільш оперативно пристосовуватися до потреб швидкозмінюваного попиту широкого кола споживачів.

Саме розвиток підприємництва, в тому числі і малого, виступає головним чинником у забезпеченні успіху та швидкого економічного зростання багатьох розвинутих країн [6]. Сьогодні існує багато міжнародних рейтингів та оцінок рівня розвитку країн світу, їх конкурентоспроможності. Так, зокрема, щорічно з 2004 року Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) складається рейтинг країн за індексом глобальної конкурентоспроможності. Результати цього звіту за 2012 рік свідчать, що Україна за останній рік у рейтингу глобальної конкурентоспроможності втратила 11 позицій, з 73 до 84, отримавши показник 4,05 бала із 7 можливих. Аналогічну динаміку втрати 11 позицій продемонстрували Уругвай, Єгипет, Гана і Бенін. Трійка лідерів не змінилася з попереднім роком, адже Швейцарія, Сингапур та Фінляндія продовжують утримувати все ті ж 1-ше, 2-ге та 3-тє місця відповідно, а найгірший показник дістався центральноафриканській країні Чад.

Різні міжнародні організації розробляють власні системи показників, що відбивають рівень підприємницького потенціалу країни (регіону). Таким прикладом є рейтинг сприятливості ведення бізнесу Всесвітнього банку. У рейтингу сприятливості ведення бізнесу «Ведення бізнесу–2013» Всесвітнього банку України наша держава зайняла 137-ме місце серед 185 країн світу. Вона знаходиться поруч у списку з такими країнами, як Індія, Іран та Центральноафриканська республіка. Порівняно з рейтингом «Ведення бізнесу–2012», Україна піднялася із 152-го місця на 137-ме [4]. А це означає, що в країні пройшли певні позитивні зміни, які дали поштовх до розвитку підприємницької діяльності. Отже, рівень конкурентоспроможності нашої країни є досить низьким, що обумовлює необхідність динамічного та гармонійного розвитку малого підприємництва як важливої передумови якісної структурної перебудови економіки та прискорення інноваційних процесів в країні та окремих її регіонах.

Існує багато підходів до дослідження сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства» [2, 5, 8]. На думку автора, конкурентоспроможними малими підприємствами є такі, які здійснюють прибуткову виробничо-господарську діяльність на основі ефективного використання управлінського, виробничого, економічного та інших складових свого підприємницького потенціалу в умовах конкурентного ринку. Тому конкурентоспроможність суб'єкта малого підприємництва можна охарактеризувати системою основних індикаторів (критеріїв) ефективності використання зазначених складових потенціалу. Так, виробнича складова конкурентоспроможності малого підприємництва характеризується такими кількісними показниками,

як обсяг виробництва і реалізації продукції, обсяг реальних інвестицій, рівень технологій та стан техніки на підприємствах, продуктивність устаткування тощо. Економічну складову системи забезпечення конкурентоспроможності малого підприємства можна оцінити наступними показниками: обсягом дебіторської і кредиторської заборгованості, розміром чистого прибутку, величиною амортизаційних коштів, рентабельністю продукції і виробництва, рентабельністю власного капіталу тощо.

Не слід забувати і про соціальну складову забезпечення конкурентоспроможності малого підприємництва, яка відображає рівень відтворення та економічної доступності ресурсів для малого бізнесу і характеризується, наприклад, кількістю зайнятих на малих підприємствах, розміром заробітної плати, величиною відрахувань на соціальний захист тощо.

Поряд з цим, основним критерієм конкурентності малого підприємництва на рівні регіону слід вважати частку виробленої ним продукції у валовому регіональному продукті та загальну тенденцію до її зміни. Як свідчать статистичні дані [7], у Миколаївській області у 2012 році зареєстровано 95,7 тис. суб'єктів малого і середнього підприємництва, з яких господарську діяльність здійснюють 82,5 тис. осіб, або 86,2 % загальної кількості зареєстрованих осіб. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого підприємництва (з урахуванням фермерських господарств) станом на 01.01.2013 року склав 19118,8 млн грн, що на 5575,5 млн грн, або на 34 % більше, ніж за попередній звітний рік (табл. 1).

Питома вага обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами підприємницької діяльності, у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) по області, становить 100 % (рис. 1).

Таблиця 1. Основні показники розвитку та конкурентоспроможності малих підприємств Миколаївської області

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
1. Частка виробленої продукції суб'єктами малого підприємництва у валовому регіональному продукті області, %	52,5	48,3	42,7	43,4	46,4
2. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн (% до обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) по економіці в цілому)	10203,7 (26,3)	9828,0 (22,7)	10267,9 (21,9)	11999,2 (24,4)	13543,3 (25,6)
3. Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.	97	100	87	64	84
4. Кількість найманих працівників, тис. осіб (% до кількості найманих працівників на підприємствах–суб'єктах підприємницької діяльності)	53,9 (31,9)	51,6 (33,0)	49,1 (33,3)	45,2 (32,1)	45,4 (32,9)
5. Рівень зайнятості на малих підприємствах, % до кількості населення у працездатному віці	6,9	6,7	6,6	6,7	6,8

Продовж. табл. 1

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
6. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн (% до прибутку від звичайної діяльності до оподаткування по області)	514,8 (23,0)	515,2 (19,9)	632,6 (23,1)	1017,8 (69,1)	1349,3 (57,3)
7. Збиток від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн (% до збитку від звичайної діяльності до оподаткування по області)	703,5 (42,8)	608,7 (38,5)	459,9 (48,5)	660,6 (31,0)	603,1 (37,3)

У структурі обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг), пріоритетними сферами діяльності суб'єктів малого підприємництва є торгівля та сільське господарство.

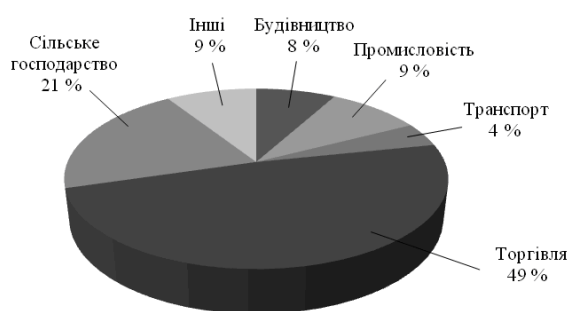

Рис. 1. Питова вага обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами підприємництва за окремими видами економічної діяльності за 2012 р.

За розподілом загальної кількості зайнятих працівників на середніх підприємствах працювало 33,9 % загальної кількості зайнятого населення області, на малих підприємствах – відповідно 32,5 %. У розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення області у 2012 році загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності становила 287 од.

Питова вага прибуткових суб'єктів малого і середнього підприємництва становила 60,4 %. Сума надходжень до бюджетів усіх рівнів області від діяльності суб'єктів малого підприємництва за підсумками 2012 року складала 115,0 млн грн. У 2012 році суб'єктами малого підприємництва створено 13100 робочих місць.

Незважаючи на досить динамічний розвиток малого підприємництва як у Миколаївській області, так і в цілому в Україні, його показники ще значно нижчі, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою, що свідчить про низький рівень його конкурентоспроможності. Це слід пов'язувати з наявністю численних проблем, властивих малому підприємству, виключно важливе значення серед яких набувають проблеми, зумовлені трансформаційним етапом розвитку економіки та су-

спільства: відсутністю стабільних правових норм, недостатньою розвиненістю ринкової інфраструктури, насамперед фінансової, низьким рівнем платоспроможності населення, суб'єктивними соціально-психологічними факторами.

Таким чином, підтримка конкурентоспроможності малого підприємництва є складним і стратегічним завданням, що вимагає побудови відповідної концепції. Формування концепції підтримки конкурентоспроможності малого підприємства має враховувати світовий досвід розвитку малого підприємництва, принципи його діяльності, особливості економічного середовища функціонування малих підприємств, у тому числі за регіональною ознакою, що в подальшому сприятиме соціально-економічному розвитку регіону. На думку автора, така концепція має включати передумови, фактори, наслідки підвищення конкурентоспроможності малого підприємництва (рис. 2).

Одним з важливих факторів підвищення конкурентоспроможності малого підприємництва є наявність висококваліфікованого персоналу. Активізація малого підприємництва у сучасних умовах обумовлена бажанням потенційно активних людей створювати власний бізнес для покращення якості та рівня життя. Але відсутність спеціальних знань у сфері бізнес-освіти, неефективний менеджмент знижують конкурентоспроможність бізнесу, погіршують якість його персоналу [9]. Тому метою навчання підприємству має бути заохочення творчості, креативності, інновацій та самозайнятості.

Розвиток підприємницької освіти та професійного навчання підприємству має створити позитивне сприйняття населенням бізнесової діяльності, бажання окремих осіб почати свою власну справу щодо реалізації бізнес-ідей. Сьогодні основні проблеми залишаються не стільки в законодавчій і податковій системах, скільки у «войовничому відношенні чиновників до бізнесу» [3]. Необхідні переосмислення і допомога державних органів у підвищенні конкурентоспроможності українського бізнесу на внутрішньому і зовнішньому ринках.

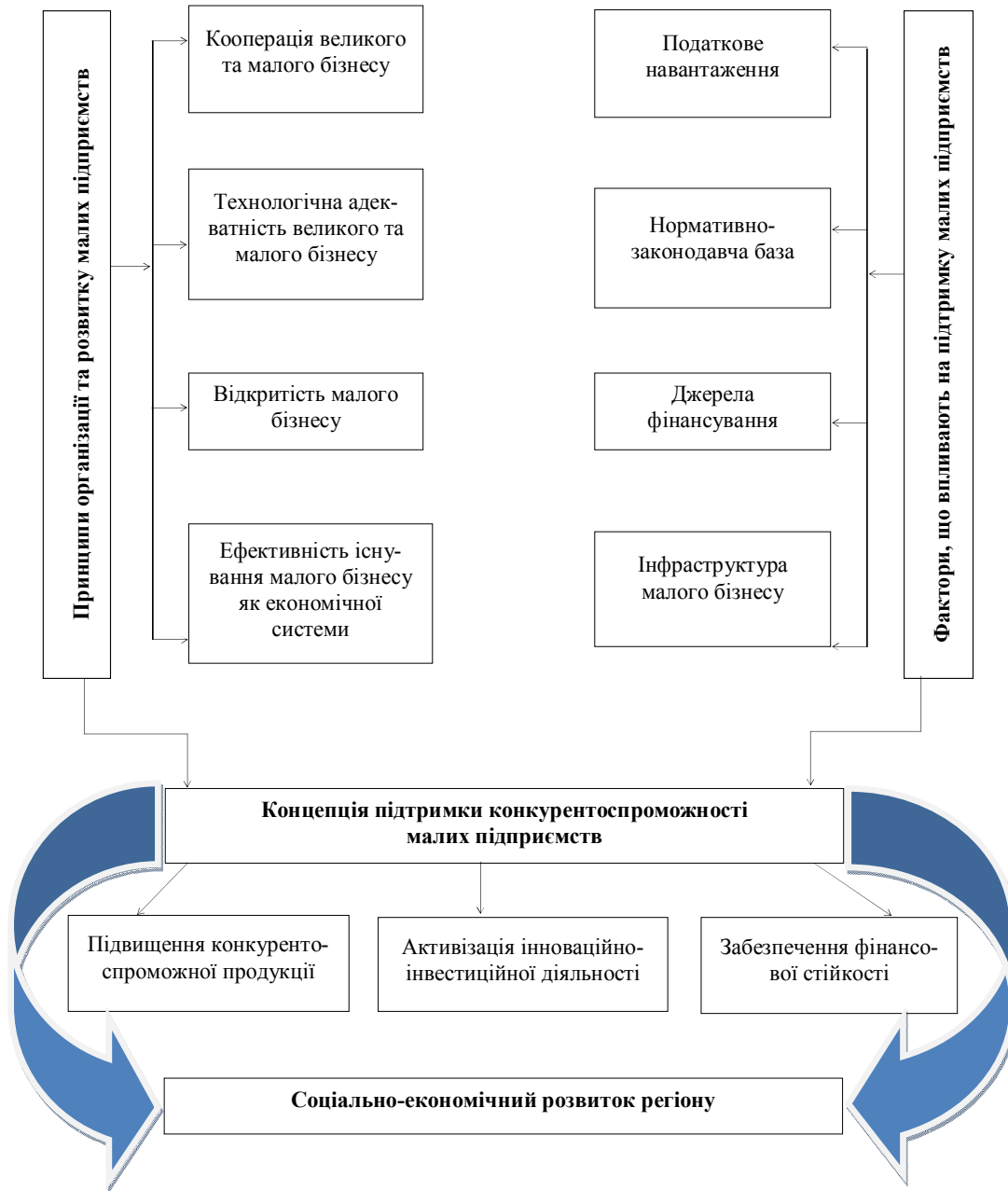

Рис. 2. Структурно-логічна схема формування концепції конкурентоспроможності малих підприємств у Миколаївській області

ВИСНОВКИ

Мале підприємництво виступає важливим фактором післякризового розвитку і перебудови економіки країни, робить певний внесок у збільшення обсягів реалізованої продукції окремих регіонів, продовжує виконувати соціальну функцію, створюючи робочі місця і підвищуючи зайнятість населення. Підвищення конкурентоспроможності малого підприємництва вимагає формування відповідної концепції, що в подальшому сприятиме соціально-економічному розвитку регіону.

Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств має здійснюватися самими суб'єктами підприємницької діяльності і мати абсолютну державну підтримку, особливо у сфері фіскальної та грошово-кредитної політики. Крім цього, необхідно покращити інвестиційну політику, яка гарантує досягнення макроекономічної стабільності, збільшення інвестиційної привабливості нашої країни та її регіонів для іноземних і вітчизняних інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] **Варналій, З. С.** Мале підприємництво: основи теорії і практики [Текст] : навч. посіб. / З. С. Варналій. – К. : Знання, 2008. – 432 с.
- [2] **Воржакова, Ю. П.** Зовнішні та внутрішні чинники формування конкурентоспроможності малих підприємств [Електронний ресурс] / Ю. П. Воржакова, Л. Є. Довгань. – Режим доступу: <http://problemonomy.kpi.ua/pdf/2012-4.pdf>.
- [3] Как Украине выбраться из кризиса. Рецепты успешных реформаторов (на 13.03.2014 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.finance.liga.net>.
- [4] Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення [Текст] : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. – О. : Атлант, 2013. – 470 с.
- [5] **Кривенко, Л. В.** Стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу в Україні [Текст] / Л. В. Кривенко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Д. : ДНУ, 2008. – Вип. 241 : в 5 т. – Т. IV. – С. 94–97.
- [6] Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу [Текст] : монографія / А. І. Бутенко, М. П. Войнаренко, В. І. Ляшенко [та ін.]. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2011. – 326 с.
- [7] Отчет о конкурентоспособности Украины 2012. Опубликован Фондом «Эффективное управление» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.feg.org.ua>.
- [8] **Парсяк, В. Н.** Кількісна оцінка конкурентоспроможності малого підприємництва [Текст] / В. Н. Парсяк // Економіка: проблеми теорії та причини. – 2003. – Вип. 167. – С. 77–80.
- [9] Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь [Текст] / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. – К., 2010.
- [10] Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» [Текст]. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.

© Н. В. Гришина

Надійшла до редколегії 28.01.2014

Статтю рекомендує до друку член редколегії ЗНП НУК

д-р екон. наук, проф. *І. О. Іртищєва*